

Zaštita dece od nasilja i promocija socijalne inkluzije dece sa smetnjama u razvoju u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj

ŠTA NAM KAŽU DECA O NASILJU NAD DECOM

*Ključne analize i preporuke istraživanja **Deca u Akciji! Odrasli i deca zajedno ka sigurnom i bezbrižnom detinjstvu***

Projekat finansira
Evropska unija

Republika Srbija
MINISTARSTVO ZA RAD, ZAPOSŁJAVANJE,
BORAAKA I SOCIJALNA PITANJA

Republika Srbija
MINISTARSTVO ZDRAVLJA

Republika Srbija
MINISTARSTVO PROSVETE, NAUKE
I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA

Projekat *Deca u Akciji! Odrasli i deca zajedno ka sigurnom i bezbednom detinjstvu* je integralni deo IPA II projekta *Zaštita dece od nasilja i promocija socijalne inkluzije dece sa smetnjama u razvoju u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj*, koji se sprovodi u saradnji Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Vlade Republike Srbije i UNICEF-a, uz finansijsku podršku Evropske unije

Umesto uvoda

U 2017. godini u Srbiji je, nakon dve godine od isteka prethodne Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, otpočela izrada novog strateškog okvira za sistemsku zaštitu dece od nasilja. Proces izrade nove Strategije je na sveobuhvatan način ujedinio stručnjake, organizacije civilnog društva i donosiocice odluka, a važna novina je da su u procesu razvoja ovog relevantnog dokumenta bila direktno uključena i deca.

Nastojeći da deca budu aktivni učesnici u procesu razvoja novog strateškog okvira za zaštitu dece od nasilja, Prijatelji dece Srbije, u partnerstvu sa UNICEF-om, organizovali su i realizovali niz aktivnosti u okviru projekta *Deca u akciji! Odrasli i deca zajedno ka sigurnom i bezbednom detinjstvu*¹, zalažući se da se na nacionalnom nivou čuju stavovi, mišljenja, nedoumice i preporuke dece.

Deca su u ovom procesu:

- Učestvovala u istraživanju o nasilju nad decom;
- Aktivno učestvovala u radu grupe *Deca u Akciji!*, kroz koju su osnažena da slobodno izraze svoje i mišljenje svojih vršnjaka o nasilju, i da ga predstave donosiocima odluka na događajima i javnim raspravama od značaja za donošenje nove strategije.

Dokument pred vama objedinjuje i sumira podatke dobijene u istraživanju *Deca u akciji!*² sa ciljem da se zapažanja i poruke dece o problemu nasilja u našem društvu čuju, postanu vidljivije i da se zajedničkim snagama radi na rešavanju ovog velikog izazova.

O istraživanju

Istraživanje *Deca u akciji!* u periodu od septembra do oktobra 2017. godine okupilo je 166 dece koja su nam pomogle da bolje razumemo način na koji vide problem nasilja nad decom i šta smatraju neophodnom promenom kako bi mu se stalo na put. Metodologija istraživanja je obuhvatila kvalitativni i kvantitativni

deo. Kvalitativni deo istraživanja je realizovan putem četiri konsultativna sastanka posredstvom društvene igre *Zakorači da budemo jači* koja je razvijena kao integralni deo ovog projekta. Deca su, igrajući se i rešavajući problemske situacije, davala sugestije, diskutovala o prepoznatim problemima nasilja i demistifikovala situacije koje do tada nisu prepoznavala kao kontekst nasilja.

U kvalitativnom delu je učestvovalo 46 dečaka i devojčica, uzrasta od 9 do 17 godina, iz Niša, Kragujevca, Novog Sada i Beograda. U ovom delu istraživanja su, osim dece iz opšte populacije, uključivana i deca na institucionalnom i alternativnom smeštaju, deca romske nacionalnosti, deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom kao i deca iz jednoroditeljskih porodica. Proces se odvijao u sigurnom okruženju, tokom koga se posebno vodilo računa da se deca osećaju prijatno i da slobodno izraze svoje stavove i mišljenja.

Kvantitativni deo istraživanja je realizovan putem skale Likertovog tipa. U istraživanju je učestvovalo 120 dece uzrasta od 14 do 18 godina iz 26 opština u Srbiji. Najviše odgovora dobijeno je od dece učesnika Đačkog parlamenta u okviru Dečje nedelje. Đački parlament je nacionalni događaj koji svake godine okuplja najaktivnije predstavnike školskih parlamenata, tj. dece aktivista u sredinama gde žive.

Izveštaj u celini predstavlja analizu najvažnijih rezultata dobijenih tokom istraživačkog procesa kao i, na osnovu njih, formulisane preporuke za sistemsku podršku i zaštitu dece od nasilja. Kvalitativni podaci su predstavljeni grafikonima i ilustrovani dečjim odgovorima, dok su kvantitativni iskazani procentualno.

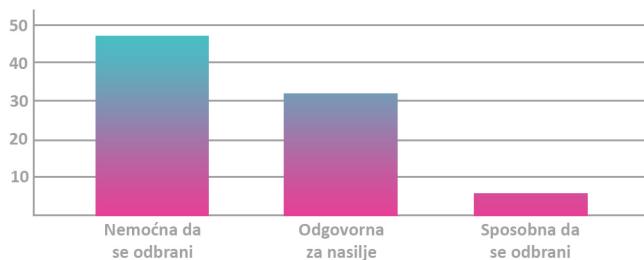
¹ Projekat *Deca u Akciji! Odrasli i deca zajedno ka sigurnom i bezbednom detinjstvu* je integralni deo IPA II projekta *Zaštita dece od nasilja i promocija socijalne inkluzije dece sa smetnjama u razvoju u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj*, koji se sprovodi u saradnji Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Vlade Republike Srbije i UNICEF-a, uz finansijsku podršku Evropske unije.

² U daljem tekstu za projekat *Deca u akciji! Odrasli i deca zajedno ka sigurnom i bezbednom detinjstvu* koristiće se njegov skraćeni naziv *Deca u akciji!*

O nasilju i učesnicima situacija nasilja

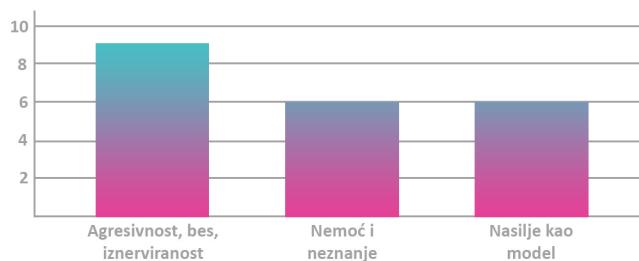
- Deca nasilje prepoznaju kao problem koji je nezavisan od konteksta i prisutan svuda i svakodnevno. Uviđaju da povećanju ili smanjenju nasilja nad decom doprinose određene situacije u kojima se nasilje dešava, lične osobine, status, porodične okolnosti, lična istorija, kao i odnosi sa drugom decom.

- Deca vide nasilje kao situaciju/događaj u kojoj učestvuju osoba nad kojom se vrši nasilje, osoba ili grupa osoba koja vrši nasilje, i posmatračici situacije nasilja. U najvećem broju slučajeva, ona se u situacijama nasilja identifikuju i saosećaju sa osobom nad kojom se vrši nasilje, međutim, u velikom broju dečjih odgovora je prisutno i opravdavanje nasilja i postupaka osobe koja vrši nasilje (dečak, 16 godina: *Ona je njemu poslala (svoju sliku), ona je kriva.*).

Grafikon br. 1 Kako deca vide osobu nad kojom se vrši nasilje

- Osobe koje vrše nasilje deca opisuju kroz njihova nasilna ponašanja, a razloge za nasilno ponašanje najčešće vide u agresivnosti/besu/iznerviranosti pojedinca (devojčica, 9 godina: *Nasilnik je bio iznerviran (njenim) ponašanjem, pa je burno reagovao.*), potom nemogućnosti/neznanju da se reaguje drugačije (dečak, 12 godina: *Ja ponekad udaram nekog kad me iznervira, ja znam da je to pogršno, ali ne znam šta drugo da radim.*), a uviđaju da je nasilno ponašanje i model koji se uči (devojčica, 14 godina: *Sa kolena na koleno to ide.*).

Grafikon br. 2 Kako deca vide razloge za nasilno ponašanje

- Iako određen broj učesnika istraživanja opravdava nasilje, pogotovo fizičko disciplinovanje dece (devojčica, 14 godina: *Batina je za neke iz raja izašla*; dečak, 15 godina: *Deca ne shvataju da je to za njihovo dobro.*), prevladava stav dece da bilo koji oblik nasilja nad njima nije prihvatljiv, ne treba ga opravdavati, i da žrtva nasilja nije odgovorna (dečak, 17 godina: *Da prebije ćerku to je velika šteta*; devojčica, 13 godina: *Ali, batinama nikad ništa ne postižemo*; devojčica, 14 godina: *Tako se samo razvijaju traume kod dece i negativan stav prema roditeljima što može samo vremenom da se pogorša. Neće im dete nikada verovati.*).

Grafikon br. 3 Da li deca podržavaju fizičko kažnjavanje dece

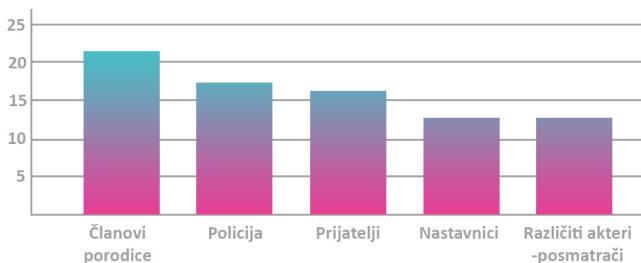
- Deca, najčešće, prepoznaju različite vrste nasilja (fizičko, seksualno, emocionalno, itd.), ali nisu upoznata sa terminologijom iz oblasti. U određenim situacijama i kontekstima (poput porodičnog nasilja) imaju problema sa identifikovanjem aktera, prepoznavanjem da se nasilje javlja, ili shvatanjem da je određeno ponašanje-nasilje (devojčica, 10 godina: *Majka uvek udara dete sa razlogom, nikad ne udara za džabe jer je ona*

njega rodila i voli ga.). Prilikom uvođenja kartica u društvenu igru *Zakorači da budemo jači*, koje informišu o vrstama nasilja i objašnjavaju različite oblike nasilja, deca lako usvajaju termine - povezuju vrstu nasilja koje poznaju sa njegovim nazivom.

- Deca – učesnici istraživanja, smatraju da je potrebno da se dodatno informišu o različitim vrstama nasilja, da bi umela da prepoznaju situacije u kojima se dešava, kao i da adekvatno reaguju na njih.

Važni akteri prevencije i zaštite od nasilja

Koga deca vide kao važne aktere za prevenciju i zaštitu od nasilja?

Grafikon br. 4 Važni akteri u prevenciji i zaštiti od nasilja

- Deca članove svoje porodice (uglavnom roditelje) prepoznaju kao najvažnije aktere u prevenciji i zaštiti od nasilja (devojčica, 14 godina: *Mogli bismo mami i tati da se obratimo ako nam neko preta preko Facebook-a*; dečak, 17 godina: *Majka, otac, ili bilo ko od odraslih.*).

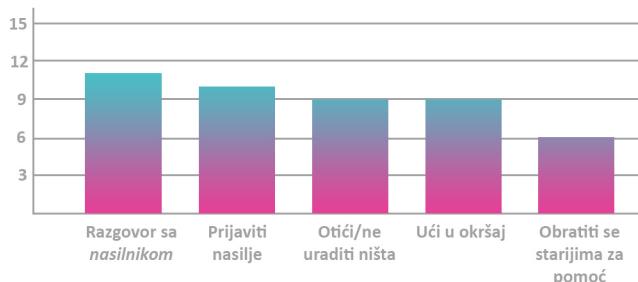
- U velikoj meri prepoznaju policiju i druge institucije kao važne za prevenciju i zaštitu dece od nasilja. Međutim, neki učesnici istraživanja nemaju poverenja u te institucije, i iz razloga koje navode (nepoverenje u institucije, nereagovanje i kad se nasilje prijavi, odlaganje rešavanja problema), ne bi se obratili njima kada se nasilje dešava. Važan podatak je i to da više od polovine dece kvantitativnog dela istraživanja (53,3 %),

navodi da ne bi zvalo policiju u slučaju da vidi situaciju nasilja na ulici, dok se 36,7% dece izjasnilo da bi problem rešavao sam/sama u slučaju da se nasilje dešava njima .

- Pored članova porodice i policije, deca i svoje prijatelje vide kao osobe od poverenja kojima mogu da se obrate u slučaju različitih situacija nasilja (dečak, 15 godina: *Saveti drugara. Znači, ako mene neko posavetuje za nešto, neki drug, ja onda, pošto se isto meni često dešava, pokušavam da slušam te savete i vidim koliko je to stvarno dobro*; devojčica, 14 godina: *Kod nas u školi devojčice, neću sada da izdvajam ni dečake, dosta se savetujemo, onako, među sobom.*).

- Neka deca smatraju i nastavnike/pedagoge/psihologe osobama od poverenja, kada žele da razgovaraju o nasilju ili da ga prijave. Ipak, u ne malom broju odgovora, navode da je potrebno da ih shvate „ozbiljnije“ kao i da reaguju pravovremeno i na pravi način (devojčica, 13 godina: *Ja mislim da bi nastavnici pre dece trebalo da imaju nešto ovako (mислеći na informisanje o nasilju). Jer treba da im se objasni da to „izvini“ ništa ne znači; devojčica, 13 godina: *Ili ti neko ošamari, a nastavnik kaže „ignoriši je“. Da , evo, sutra će ti slomiti ruku, ti i dalje ignoriši.*).*

- U istraživanju, različiti akteri iz zajednice, uglavnom okarakterisani kao posmatrači situacija nasilja, prepoznati su i kao važni akteri u prevenciji i zaštiti.

Grafikon br. 5 Posmatrači u situacijama nasilja nad decom

Na prethodnom grafikonu možemo videti na koji način deca posmatraju moguće načine reagovanja posmatrača u situacijama nasilja.

- Deca razgovor posmatrača situacija nasilja sa nasilnikom prepoznaju kao najadekvatniji način da se interveniše u situacijama nasilja nad decom. Učesnici navode da u tim situacijama razgovor doprinosi „smirivanju aktera” i trenutnom prekidanju nasilja nad detetom (dečak, 12 godina: *Da se sklonimo i odemo i da mu kažemo da prestane, da ga zamolimo, možda;* dečak, 12 godina: *Opet njemu kažemo: nemoj da ga udaraš, čak iako si ti stariji.*)

- Ističe se važnost prijavljivanja nasilja od strane posmatrača nadležnim institucijama i odgovornim licima (bilo da se radi o policiji, centrima za socijalni rad, školi, roditeljima, nastavnicima i sl.).

- Takođe, određen broj dece navodi direktan „okršaj sa nasilnikom” kao najadekvatniji način reagovanja posmatrača u situacijama nasilja. Oni navode primenu fizičke snage, ulazak u tuču, kao adekvatne načine da se interveniše i prekine određena situacija nasilja.

Preporuke o sistemskoj podršci i zaštiti od nasilja

Preporuke o sistemskoj podršci i zaštiti od nasilja su formulisane na osnovu prikaza i analize rezultata istraživanja i bazirane na dečjim predlozima o prevenciji i zaštiti od nasilja. Prilikom pisanja preporuka istraživači su uzimali u obzir smernice dobijene od dece tokom celog istraživačkog procesa.

Dečje preporuke su formulisane u cilju uključivanja dece u proces kreiranja nove Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja i prosleđene su radnoj grupi odgovornoj za njeno donošenje, a takođe, deca su ih predstavila i tokom javnih rasprava u Nišu, Novom Sadu, Kragujevcu i Beogradu.

Formulisano je devet preporuka:

1. Osmisliti/organizovati/realizovati **više vaspitno-obrazovnih programa za decu, roditelje, nastavnike i druge prosvetne radnike** posvećene prepoznavanju nasilja i njegovih različitih oblika, prevenciji i zaštiti dece od nasilja;
2. Raditi na dodatnom informisanju i promeni **svesti dece i odraslih o fizičkom disciplinovanju**;
3. Podsticati **aktivno učešće i zajedničko delovanje dece i odraslih** u radu na prevenciji i zaštiti od nasilja;
4. Osnaživati decu da **prijavljuju nasilje** (nadležnim i odgovornim licima, osobama od poverenja);
5. Raditi na **izgradnji ugleda institucija i poverenja dece u institucije** (policija, centar za socijalni rad, prosveta);
6. **Ojačavati nadležne institucije i odgovorna lica** da pravovremeno i adekvatno reaguju kada se nasilje nad decom dešava i prijavljuje;
7. Raditi na **unapređivanju zaštite i bezbednosti** dece u različitim okruženjima (školama, kućnom okruženju, parkovima, i drugim mestima gde deca borave, kako bi se smanjio njihov osećaj nesigurnosti);
8. Motivisati „posmatrača” **da pravovremeno i adekvatno reaguju u situacijama nasilja**, i osnažiti ih, pogotovo ako su deca, da **prepoznaju odgovarajuće načine reagovanja** u određenim situacijama, uzimajući u obzir kontekst i sigurnost svih uključenih;
9. Osnaživanje **kapaciteta dece i roditelja za bezbedno korišćenje interneta** (pogotovo društ. mreža).

Sve preporuke dece iz našeg istraživanja uključene su u poslednji nacrt Strategije za zaštitu i prevenciju dece od nasilja, dok je najveći broj (preporuke: 1, 2, 3, 4 i 8) obuhvaćen u okviru mera i aktivnosti *Posebno cilja 1: Unapređena prevencija i sistemski rad na promeni sta-*

vova, vrednosti i ponašanja u odnosu na nasilje prema deci. Velika važnost je usmerena i na preporuke 5, 6 i 7, kroz mere i aktivnostu u okviru *Posebnog cilja 2: Unapređene intervencije usmerene ka zaštiti dece od nasilja*. Kako su mere i aktivnosti u okviru ciljeva Strategije opšteg karaktera, verujemo da će se, kroz konkretizaciju akcionih planova voditi računa o njihovoj detaljnoj razradi, a deca uključivati u direktno osmišljavanje aktivnosti koje se tiču njihove zaštite i prevencije od nasilja.

Umesto zaključka

Kada se vratimo na prethodna zapažanja, možemo zaključiti da deca nisu dovoljno upoznata sa problemom nasilja i njegovim različitim oblicima. Eksplicitne primere toga možemo videti u velikom broju odgovora dece u kojim se opravdava vršenje nasilja, tražeći opravdanje za nasilno ponašanje i pretpostavljajući odgovornost žrtve nasilja. Veliki broj dece opravdava upotrebu fizičkog disciplinovanja, iako istraživanja pokazuju da ga naši roditelji sve manje koriste u vaspitanju svoje dece³. Deca uočavaju važne aktere u prevenciji od nasilja, ali nisu dovoljno osnažena da prijave nasilje, ili kada prijave nasilje, odgovor koji dobiju nije adekvatan ni pravovremen. Takođe, najveći broj dece ne prepoznaje adekvatne načine reagovanja u poziciji posmatrača nasilja, navodeći razgovor i direktni okršaj sa nasilnikom kao potencijalno rešenje situacije. Sve navedeno ide u prilog tome da deca, kao i odrasli, sve češće relativizuju problem nasilja, što govori o postojanju tolerancije na nasilje na širem planu.

Nacrt novog strateškog okvira za prevenciju i zaštitu dece od nasilja je detaljno definisao polazne osnove, a na osnovu njih dao važne strateške pravce. Verujemo da se zacrtani ciljevi mogu postići samo zajedničkim zalaganjem svih aktera u oblasti prava deteta, i da će pozitivni efekti ove saradnje biti vidljivi do 2022. godine, kako je to samom Strategijom i propisano.

³UNICEF: Determinante i faktori nasilja nad decom u Srbiji, 2017

ŠTA NAM KAŽU DECA O NASILJU NA DECOM

Ključne analize i preporuke istraživanja Deca u Akciji! Odrasli i deca zajedno ka sigurnom i bezbrižnom detinjstvu

Prijatelji dece Srbije

www.prijateljidece.org

Nemanjina 4, 11000 Beograd

Mart, 2018. godine